

אויביה הגרועים ביותר של גרמניה

AMIL L. פקנחים

שהיו לו סיבות טובות להרהר עמוקות בארץ הולדתו. אפשר להוסיף ולטש את האמור בפסקה.cn: בשנת 1806 הביס נפוליאון את הצבא הפרוסי ביבינה, ואחריך ניסה להעביר את פרוסיה ואת שאר מדינות גרמניה המנותצחות אל העולם המודרני. זו הייתה "ההשפלת". צופת אשר ל"כמיהה" – זו לבשה צורות מצוראות שונות. עשוות העשיה בעיני הגרמנים - Erbfeind (אויב מסורתי), ואת מושג ה"קדושא" החלו ליחס לא רק לנهر הריין – שהאויב המסורתית התואוה מאז ומתרם לאנוס – אלא גם לגרמניה גופא, שתוארה בזמר ובשירה בכל רחבי גרמניה כבתוכלה ללא דופי. ואכן, הטוהר של גרמניה הגיע עד כדי כך שהטיל עליה שליחות למען האנושות כולה. ה"עם" הזה לא היה עוד עם אחד מני רבים – ככלומר, עם מן העמים האירופיים, שלא לדבר על האסיאנים, האפריקנים והאמריקנים לא נחשבו כלל – אלא Urvoilk (העם הקמאי), שהוא, ורק הוא, זכה בשפה שלא זוממה על-ידי יסודות זרים (כלומר, לטיניות). גרמניה הייתה בעבר Urvoilk, ונודעה לחזור ולהיות Ak, Urvoilk, Zwingherr zur Amazzone (שליט שיאוכן את הגרמנים על הגרמנים).¹

טעונים אלה, ועוד רבים אחרים, שהושמעו על-ידי יוחנן גוטليب פיכטה, ריתקו אליהם את קהל המאזינים הגרמני. בשנת 1806 נמלט פיכטה מרבלין הכבושה בידי הצרפתים לקניגסברג החופשית; הוא לא יכול היה לשאת את הבושה של חיים בצל הциידונים הצרפתים. אבל בטעזה שזכה להערצת הכל, חזר לברלין בשנת 1808 כדי לפרסם את ה"קול קורא לאומה הגרמנית". טוב היו עושים הocabים הצרפתים אילו היו מקדושים תשומת לב ל"קול קורא" זה האחרים, מפני שאלה עתידים היו להזדהד בחלה של אירופה גם במאה העשרים.

תוך שנתיים בלבד, הכריז פיכטה, פסעה ההיסטוריה העולמית פסיונות ענק. יש להניח הצד את כל מה שפירג את גרמניה עד היום, וכן הגרמנים מניחים זאת הצד. זה היה תקופה של התאוששות, התואוששות של "התמציאות הגרמנית", של אחדות גרמנית ונפש גרמנית מדור-ידירות. בשנות השיכרין שבאו לאחר מכן, נסחפו יותר ויוטר משוררים, עיתונאים, פروفסורים וסטודנטים לדיבור, לכטיבה ולשירה ברוח זו.

אם אני מתייחס אל פיכטה כאילו הוא במוויידיו

א

"מ'" שאינם יכולים לזכור את העבר – נידונו לחזור לעליוי". מאז ומתמיד הטלמי ספק באמורה זו של גיוראי סנטאיינה, שכח מרבים לצתטה. וכי מתי בכלל חוזרת ההיסטוריה על עצמה? אבל כי כו, העולם למד מזמן עברה של גרמניה, אבל האם יתכן שכעת, ארבעים וחמש שנה אחרי סיום מלחמות-העולם השנייה, ההיסטוריה בכל זאת תחזור על עצמה? ככל שהדברים נוגעים לגרמניה, אפשר לקבוע בביטחון רך שלוש קביעות: האיחוד מחדש מחדש הוא עובדה מוגמרת; המדינה ניצבת על פרשת-דרכים חשובה ביותר, ולזרך שאלהה תפנה תהיה השפעה רבה על העולם כולו. אבל עדין לא ברור כלל, לי על כל פנים, لأن מועדות פניה של גרמניה.

ב

ה כמויה לימי-הביבנים החלה בגרמניה באוטו רגע שבו נסתינו ימי-הביבנים עצם – האימפריה הרומית הקדושה תחת שלטונו של גרמני – במה שנחשב אז כמעמד המשפל ביותר בתולדותיה של גרמניה. בגרמניה, ובגרמניה בלבד, התרחש סיום של ימי-הביבנים בעת ובונה אחת עם תחילת הכמה אליהם.

פסקה המובאת לעיל, המעוררת בימינו מחשבות עוד יותר משועררה בשעה שנטפרסמה, בשנת 1962, נכתבה בידי ליאו שטרואס המנוח, פילוסוף יהודי ממוצא גרמני,

התיאולוג והפילוסוף אAMIL L. פקנחים מתגורר בירושלים והוא עמי במכון לה-דות זמנה שליל האוניברסיטה העברית בירושלים. מספרו האחרון: What is Judaism? An interpretation for the Present Age, New York, 1987. ספרו החדש: The Jewish Bible after the Holocaust: A rereading, יראה או באביב 1991. א.פ. פירושם במתיבת 1/89. מאמר זה הופיע בתרגום אנגלי אוקטובר 1990 של Commentary, וمتפרסם כאן ברשותם האדיבה. פrhoFI AMIL פקנחים הצעיר, החל מהגלון הנוכחי, למועדת הערכת של נזיב

אוטו פון ביסמרק:
הקורופול הזה הוא אווי
בה הגדל של גרמניה

ג

הבה נבחן מספר השלכות מאוחרות יותר של כמיהת הגרמנים לימי הביניים ושל רעיון של פיכטה בוגוע ל-Urvolk. בימי מלחמת העולם הראשונה האמינו גרמנים רבים שהרומנים מוכתרת על-ידי "עולם של אויבים", וגם כאשר צעדו צבאותיהם לתוך بلגיה והנייטרליות, חזרו הגרמנים הללו על המימרת מן המאה ה-19: "העולם יירפא באמצעות תמצית הגרמניים". ואכן, בשנת 1917 הכריז הקיוור וילהלם השני עצמו, שהתחדר באצטלאן של פילוסוף, שאין זו רק מלחמה בין אומות או מדינות, אלא מלחמה בין פילוסופיות, ובמיוחד בין המטוריאליזם האנגלוסקסני שבמרכוzo המשחר לבין האידיאלים הגרמני.

הכמיהה לימי הביניים לא בא אל קצה עם תבוסתה של רומניה במלחמת העולם הראשונה. מרטין היידגר, הפילוסוף הגרמני הגדול ביותר באותה תקופה, הכריז בשנות השלושים שרוסיה הקומוניסטית וארצות הברית פיטליסטית מהות "אותו טירוף ארוגני עקר של אונשות בינוינו, חסרת שורשים וחסרת אחיזה בקרקע", "אם מתיחסים אליהן מבחינה מטפיזית". "בן הממלטות של שתים אלה", המשיך היידגר ואמר, "מוניחת גורמניה, 'העם המטפיזי למהדרין'". ואת זאת אמר היידגר בגרמניה של היטלר, בשנת 1935. שש שנים מאוחר יותר הביא היטלר לידי ביטוי את "התמצית המטפיזית" של גרמניה בפלישה לרוסיה במבצע "ברברוסה". שם החזון שנבחר למבצע לא היה מקרי. פרידריך ברברוסה (בערך 1546-1483), היה הגרמני שתחת שלוונו התפשטה האימפריה הרומית הקדומה של גרמניה על פני השטח הגדול ביותר.

עורר את הלאוניות הגרמנית המודרנית, אין זה אלא מפני שהוא אחד הפילוסופים הגרמנים האmittאים היוזדים: שני רק למינואל קנט, חולל פיכטה את תור הזוב של הפילוסופיה הגרמנית. אבל לא הייתה רצחה להתעלם מפילוסופים פחותים ממנה, שכתבו ברוח צורנית יותר. מבין אלה אני חשב במיוחד על יעקב פריס (Friess) – שלא היה אولي הוגה-דעות גדול, אבל היה עם זאת פרופסור באוניברסיטת היידלברג ותלמידיו זוטר של אסכולת קנט. פריס נכח בפסטיבל הסטודנטים שנערך בשנת 1817 בורטבורג – מעוז המפוזס של לוטר. זה היה אירע ראוי לציוו, שהתפרסם בשל גילוי השנהה לצרפתים, ובשל התחשוה שרץ אינו נחשב לפשע כל עוד הוא נעשה למען-Vaterland. בפסטיבל ורטבורג הועלה על המוקד ספר שהוצע שהרומנים אינם הנוצרים היחידים בעולם. כרגע, נטו היהודים יותר מכפי חלקים בדברי השטנה.

וכך אני מגע אל פסקה שנייה מפרי עכו של שטוראוס, המופיעעה דף אחד או שניים אחרי הפסקה שצוטטה לעיל:

הפעולה האופיינית ביותר לימי הביניים היא מסע הצלב; אפשר לומר שמסע הצלב הגיעו לשיאם, ולא במקורה, בritchחן של קהילות יהודיות שלמות.

בימים אחרים, ימי הביניים שליהם התגענו הגרמנים בני המאה ה-19, זוחו ללא הפרד – ובודאי לדעתו של שטוראוס – עם שנתה היהודים. וה"השלפה" שניחתה על הגרמנים מידיו של נפוליאון זהה, בוצרה דומה והדדית, עם שוינוי הזכיות שהוענק ליוחדים על פי הצו של נפוליאון ובכוח צבאותיו. אלה היו שלביה המוקדמים, המבשרים רע, של ההיסטוריה היהודית בתקופה המודרנית בגרמניה.

יעקב פריס היטיב לראות את הקשר. בחוברת שנקראה בתהו-המרוץ בקולות הלומי בירה, הכריז פריס כי שנתה היהודים הרווחת בעם לא רק שאינה תופעה הרואה לגינוי, אלא יש לעודדה ולטפח, והמשיך וטפח אותה; בשיא מסע ההסתה מצדו קרא לא פחוות מאשר-L-Ausrottung (השמדה) של היהודים. עד כמה שידיעתי מנגעת היה פריס חובש הקתדרה הראשון באוניברסיטה מודרנית שפירט את הדרישת המפורשת הזאת, וכמוון שלא היה האחרון.

מסתבר שהשליטונות הפרוסיים הריאקציוניים הטילו חרם על החוברת של פריס ופיטרו אותו ממשרתו בהידלברג, לא כל-כך בגלל שנאתו ליהודים אלא יותר בגלל עניין ה"גרמניות" שעורר את האספסוף. הפילוסוף הגדול הגל, שחשש מפני לאומיות גורמנית נוסח פריס ודומים לו, הביע את תמיכתו בפועלם של השליטונות. אבל מה עם פיכטה? כשהגיעו הדברים ליוחדים לא היה שינוי גדול בין דמות זו, אשר ההיסטוריה קושرت לה קשיים של אצילות, שהמוסריות היהת עיקרין עליון בפילוסופיה שלה, לבין גסות רוחו של פריס. כבר בשנת 1793 הביע הגל את חרדוו מפני המהפכה הצרפתית ומשווין הזכויות ליהודים שבא בעקבותיה. לא יכול להיות שום שוויון זכויות אמיתי ליהודים, כתוב הגל, אלא אם יכרתו את ראשיהם מעלייהם ויחילפו אותם בראשים אחרים "שבהם לא ייוותר אפילו רעינו יהודי אחד".

חרב, או חוסר נוכחות להפעיל את החרב". ובמקומה של זו בא מושטר שלא רק הכרית את החוק והצדק בכוון, הזורע אלא גם עשה זאת לצורה שיטית – פילוסופית, יותר לומר. אם שיא הביטוי של ימי-הביבנים בגרמניה היה השמדתן של קהילות יהודיות שלמות, הפעולה המאפיינת את המשטר הנאצי יותר מכל היא השואה. ואם אצטט את שטרואוס בפעם לאחרונה, הריך השלישי היה "המשטר הגמני היחיד – המשטר היחיד שהיה איפעם במקום כלשהו בעולם – שלא היה לו שום עיקרון ברור מלבד שנהה רצחנית ליהודים".

לאחר שהتابוננטי בחומה, טיפסטי על סלום כדי להציג לעברה השני. המחזזה הקודר שנגלה לעיני היה ריקנות, להוציאו מספר ציפורים שחורות. "אייזה ציפורים אלה?" שאלתי את המלווה שלי. הוא לא ידע. ואז עלה בדעתו: ערבים שחורים! לפי האגדה שהיתה מוכרת לכל ילד גרמני בימי נעוריו, הקיסר פרידריך ברכוסה מעולם לא מת, אלא הוא ישב וממתין בתוך חדר קיפהאוזר, וokane האדום צומח וצומח, לקראות "היום", יוסחידין שיבשר את שובו הבלתי-מנעו ואת הקיבוש מחדש של כל האדמות שהיו גורניות בעבר; אבל "יום הדין" על פי הסיפור, לא יבוא כל עוד העربים שחורים חוגים מעל ההר. כשירדתי מן הסולם, עלה בדעתו שבימי היטלר והרייך הנازي, "יום הדין" אכן הגיע – וחולף. ואשר לעARBINS – נראה כי אלה התישבו לנצח בלבנה של גורמיה המזרחיות הקומוניסטית. הרי לפניו טרגדיה, טרגדייה גרמנית, שלה הייתי שותף מלא. אבל רגשות הסולידיורות שלינו כלא היו כשbatis ועמדתי בצד החומה "שלנו", והتابוננטי בכתובות המכוסות אותה ונזכרתי לפתע, שמאז ימי פיכטה ופריס, מאז תחילת אותה מכיה לימי-הביבנים, אויביהם הגורועים ביותר של הגרמנים לא היו הטרפטים, או האנגלים או הרוסים – ובוודאי לא היהודים – אלא דזוקה הגרמנים עצם. בעניין רוחי ראתה על החומה את הסיסמה שהופיעה בכל מקום בימי נעוריו – – Wir danken unserem Führer.

לפי הרר שלנו, ולא יכולתי למחות אותה מודמיוני.

ה

ה היה בנובמבר 1984. ביום נובמבר אחד, חמיש שנים מאוחר יותר, נפלה חומות ברלין, ושוב הרגשתי כמו גרמני. הפעם, ב-9 בנובמבר 1989, לא הייתה בברלין, אלא בארצות-הברית, בקורסודו קולגי, והרציתי על "ליל הבדולח", שבאותו יום מלאו לו 51 שנה. מאוחר יותר שמעתי מה שאירע בברלין ואחריך רأיתי גם את המראות בטולזיה.

ברחצתי באותו בוקר תיארתי כיצד הקשרה המידנית הנאצית את הפשע, כיצד הפכה את היהודים ל"לא-בני-אדם" מבחינה משפטית, בטרם טיפלה בהם כמו ב"לא-בני-אדם" הלכה למעשה. ייתכן שמה שאירע באושוויץ בימי המלחמה לא היה ידוע לכל הגרמנים, אבל ב-1938 לא היה איש גרמניה או באוסטריה שלא ידע על מאות בתיה-הכנתה שהועל באש ועל אלף חלונות הרואוה של חנויות של יהודים שנוצפו ב"ליל הבדולח". הרהורים כליליים וחוויות אישיות שימושו בהרצאתני בערבוביה. בשלב מסוים אמרתי שמה שראיתי בברלין

ט

לה היו המחשבות שחלפו במוחי כשניעבתי לידי חומות ברלין ביום נובמבר קר בשנת 1984. כמו כן קלiao שטראוס, גם אני פילוסוף יהודי ממוצא גרמני, אבל באותו יום, כשחזרתי לברלין – ממנה נמלטתי ארבעים וחמש שנה קודם לכן – לא יכולתי להימנע מהרגיש שמו הגרמני שהייתי בעבר. ומתוך תחושה זאת ניצבת פנים אל פנים עם הטרנדיה של גרמניה בימיינו.

בצד החומה "שלנו" היה שער ברנדנבורג, סמל לא רק לפרוסיה אלא גם להגל, גודל הפילוסופים של גרמניה. בצד החומה "שלנו" היה הריכסטאג, סמל לא רק למיניה אלא גם לביסמרק, המדיני שניסה לחסל את ותמים את הכמיהה הגורלית לימי-הביבנים ולהציג עליידי כך את גורמיה מיידי עצמה. ביסמרק ניסה לעשות זאת עליידי-ה- Ausschluss (הינתקות) מאוסטריה, שהושלמה במהלך מלחמת פרוסיה-אוסטריה בשנת 1866. העובדה שהרייך "הקטן" של ביסמרק, שהוקם בשנת 1871, עתיד היה להצליח רק באופן חלקי, התבהרה שנים מספר לאחר-מקן, כאשר גל חדש של אנטישמיות שחרף את גרמניה ואת אוסטריה גם יחד. אבל אפשר לומר שגורלה של גרמניה המודרנית נחתם רק עם האיחוד (Anschluss) הכספי עם אוסטריה בשנת 1938, בידיו של אוסטריה שהשתלט קודם לנו על גרמניה מבחינה פוליטית.

ולא רק גורלה של גרמניה, כמובן. הגל עיצב פילוסופיה שהצלחה ליישב את הכוח עם הזכות, אבל זו הייתה מוגבלת בהיקפה לפרוסיה. ואז בא הרייך של ביסמרק, "קנצלר הברזל", שאין צרך לומר שנשען על כוח, אבל גאה גם בהיותו Rechtsstaat – מדינת חוק. פעליו של ביסמרק נהרס עליידי הקיזר. רפובליקת ויימר, שῆמה אחריו מלחת-העולם הראשונה, הצעה חוק ללא כוח, או כפי שאומר שטרואוס: "החייבון המעצב של צדק לא

ארבעת פרשי הא- פוליפסה. אלברט זי- רר באחד מביתיו ר. המקוריים ביותר של הרוח הגרמנית: ה- TEUTONICUS FURIO- SUM

אני רוצה לשמוע. יכולתי לספר להם, ואכן סיפרתי להם על העבר הגרמני-יהודי, שמת ועבר מן העולם. אבל מה

שאלתי נעהה תחילת בשתיקה. השתקה הפורה על-ידי אש צערה שהביעה את עצה עקב העובדה שכאר שיתה בגרמניה נוכחות יהודית גדולה, הגרמנים לא הקדשו לה תשומת-לב רצינית, ואילו עתה, דוקא כאשר יש גרמנים הרוצים להקדיש תשומת-לב, הרי ככל שהדברים נוגעים לנוכחות יהודית בגרמניה לא יותר אלא חל ריק גזול, הנוכחות הפוגעה של החידלון. הדיון השתפתח לאחר מכן לאחדר-מן לא חדש הרובה, ולא יכול היה לחדש הרבה, מעבר לדעה ש כדי שההיסטוריה הגרמנית לא תחודש על עצמה הדבר הטוב ביותר שיוכלו הגרמנים לעשות הוא מה שעושים צעירים אלה — שהייה בישראלי, ומוות — בירושלים. כਮובן שאין לצפות שככל אחד לימד וכייר את המקורות היהודיים, אבל רבים יוכלו לבקר בירושלים היהודית, וזה חובה חיובית המוטלת על כל שרואה את עצמו כאדם חשוב.

בימים שבהם החללה הקמיהה של הגרמנים לימי הביניים, וכאשר פיכתה פריס, האחד ממניעים אציליים והשני ממעוניינים שלפים, הציבו את ההיסטוריה הגרמנית על הנתיב שהפק את הגרמנים לאובייכם הגורעים ביותר של עצם, הדודה הקראית "קָפְּ! קָפְּ!" ברוחבותה של גרמניה. היו אלה ראשיתות של קריאה בלתיניות ניס המעווניים להפנות את ההיסטוריה הגרמנית לנתיב חדש וטוב יותר צריכים באמות לחפש להם ציווינידרך חדשים בירושלים שנבנתה מחדש. ואולי אלה הוצאות על נפילת חומות ברלין, אם הם מודאגים בכלל מן האפשרות שההיסטוריה תחוור על עצמה, אינם יוכלו להיטיב לעשות יותר מאשר להשוו את החומה הסמלית הזאת לחומה אחרת — לכותל המערבי בירושלים — הקוטל שאליו יכולים יהודים לבוא משך קרוב לאלפיים שנות גלות רק כדי לבכות ולקרון, שאליו שבו, דוקא אחרי השואה, הזמן הבלתי-אפרי מכל הזמנים, והנחוץ ביותר מכל הזמנים. ושבו אליו כדי להישאר ■

"גרמניה מולדות מואה"
וזה. "למראה סיסמה
וז Achzeite der Zeyoren
ב'בית האירופי המשותף'
צמרמורט". כתוב פטרייך
וישן ב"לה מונץ"

ביום שآخر "ליל הבדולח" היה גרווע מן החוויות שעברו עלי מאוחר יותר במחנה הריכוז בוקסנאוואן. אחרי ככלה הכל, האנשים שפעלו בזקסנאוואן היו אנשי S.S. ו"קפאוס". אבל ב-10 בנובמבר, כאשר שוטטו — יידי המנוח קרל רואטנברג (שנדע אחר-כך באנגליה כרבץ צירלס ברגן), ואני — בברלין, תוך התעלמות מהסכנה לחינו, כדי לראות את הנזקים, והגענו בסופו של דבר ל"קורידאם" (קורפירטנטנדאם — "השדרה החמישית") של ברלין, ראיינו שם אנשים מכובדים, לבושים היטב, דורכים על שברי הזכוכית, נכסים להנויות של היהודים ובוואזים נעלמים, מעילים, כפפות ושרף חפצים. ההשתתת הפ羞 עשתה את זה.

ועתה, ב-9 בנובמבר 1989, ראיתי בנפילת חומות ברלין לא רק אחים ואחיות מתהבקים, אלא גם סיכוי לפתחית דר חדש בהיסטוריה הגרמנית. אבל איזה דר חדש? האם זכר מישחו מן החוגגים ב-9 בנובמבר זה את ה-9 באוקטובר האחרון? האם לימדו, יחשבו, על מה שראיתי במרועני ב"קורידאם" בשנת 1938? האם יתו את דעתו מישחו החושב על חומות ברלין, גם על הסיסמה שזכה ועלתה נגד עניין האם זה מן הרואוי להרהר על היצירוף המוזר שבו הפיהרר, וכל מה שהוא מסמל, אויבו הגורע ביותר של העם היהודי בהיסטוריה המודרנית, הוא גם אובייגו הגורע ביותר של העם היהודי בהיסטוריה כולה?

1

מ אז עקרתי עם משפחתי לירושלים, בשנת 1983, התיי מערוב-ב-Studium in Israel. זהו ארגון נוצרי בגרמניה שבשיטים-עשרה השנים האחרונות, בערך, שלח מדי שנה כעשרים סטודנטים לתיאולוגיה כדי למדוד ולהיות בירושלים. אני נפגש עם הצעירים האלה מדי שנה, וכן עםם על היחסים בין יהודים לנוצרים ובין יהודים לגויים בדור שבו התרחשה השואה ושבו קיימת עתה מדינת ישראל. בשנים שעברו נהגתי להרצות בפניהם; השנה אמרתי שככל שהדברים נוגעים לגרמניה,

